

УДК 316.73:316.722

Глабалізацыя прасторы сучаснай культуры: падыходы да вывучэння і тэндэнцыі развіцця

Дарожкін А.С.

Установа адукацыі “Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”, Гродна

Дадзены артыкул прысвечаны пытанням глабалізацыі, якая на сучасным этапе закранае ўсе сферы жыццядзейнасці сусветнай супольнасці, у тым ліку аказвае ўплыў на фарміраванне прасторы сучаснай культуры. Асноўная ўвага нададзена разгляду існуючых падыходаў да даследавання культурнай глабалізацыі і выяўленню яе спецыфікі, а таксама магчымасці прагназавання яе дынамікі. Акрэслены тэндэнцыі фарміравання прасторы сучаснай культуры ў кантэксце глабалізацыйных працэсаў. Прапанаваны варыянт пераадолення такой негатыўнай тэндэнцыі, як бескантрольнае запазычанне іншакультурных элементаў, што вядзе да крызісу нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці: гэты варыянт прадугледжвае зацвярджэнне і рэалізацыю ідэі культурнай разнастайнасці.

Ключавыя словы: сучасная культура, глабалізацыя культуры, міжкультурнае ўзаемадзеянне, вестэрнізацыя, істэрнізацыя культуры.

(Искусство и культура. – 2024. – № 3(55). – С. 73–76)

Subcultural Dynamics in the Youth Environment: Specificity and Development Trends

Darozhkin A.S.

Educational Establishment “Grodno State Medical University”, Grodno

This article is devoted to the issues of globalization, which at the present stage affects all spheres of life of the world community, including influencing the formation of the space of modern culture. The main attention is paid to the consideration of existing approaches to the study of cultural globalization and the identification of its specifics, as well as the possibility of predicting its dynamics. Trends in the formation of the space of modern culture in the context of globalization processes have been indicated. An option has been proposed to overcome such a negative trend as the uncontrolled borrowing of foreign cultural elements, leading to a crisis of national-cultural identity: this option involves the approval and implementation of the idea of cultural diversity.

Key words: modern culture, globalization of culture, intercultural interaction, westernization, easternization of culture.

(Art and Cultur. – 2024. – № 3(55). – P. 73–76)

Сучасны этап грамадскага развіцця характарызуецца актывізацыяй глабалізацыйных працэсаў, якія закранаюць усе без выключэння сферы быцця большасці краін і народаў свету. У першую чаргу ўяўляецца мэтазгодным пазначыць некаторыя сацыякультурныя, дзяржаўныя і этнічныя праблемы, якія выяўляюць сябе ў ходзе названых працэсаў. На думку расійскага сацыёлага М.А. Южаніна, да іх варта аднесці “сацыяльна-эканамічную палярызацыю сусветнай супольнасці, крызісы ў сусветнай эканоміцы, палітыцы і духоўным жыцці” [1, с. 66].

Аднак комплексная распрацоўка заяўленай тэмы прадугледжвае разгляд і пазітыўных праяў глабалізацыі, да якіх трэба аднесці ўзнікненне перспектывы і прынцыпова новых магчымасцей, паколькі “развіццё сацыякультурных і геапалітычных сувязей, камунікацыйных і інфармацыйных тэхналогій закладвае аб’ектыўныя асновы для агульнапланетарнай інтэграцыі” [1, с. 66].

Такім чынам, на дадзены момант працэсы глабалізацыі закранаюць не толькі палітычную і эканамічную сферы, але і аказваюць значны ўплыў на культурныя пераўтварэнні,

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: a.dorzhkin08@mail.ru – А.С. Дарожкін

якія маюць уласную дынаміку. Зыходзячы з гэтага, на нашу думку, вывучэнне глабалізацыйных працэсаў і іх уплыву на фарміраванне прасторы сучаснай культуры як агульнасусветнай сістэмы з'яўляецца актуальным напрамкам сацыяльна-гуманітарных даследаванняў.

Мэта артыкула – вызначыць тэндэнцыі фарміравання прасторы сучаснай культуры ў кантэксце глабалізацыі з улікам існуючых падыходаў да яе вывучэння.

Вынікі тэарэтыка-метадалагічнага аналізу. У час фарміравання тэарэтычнага базісу і правядзення метадалагічнага аналізу было высветлена, што сёння сярод даследчыкаў няма адзінага пункту гледжання, датычна выбару падыходаў да вывучэння глабальнай культуры і выяўлення яе спецыфікі. У пацвярджэнне сказанаму агульным пазіцыю расійскага філосафа А.У. Адзегавай, паводле якой “такая сітуацыя ўзнікае, перш за ўсё, у сілу нерэlevantнай інтэрпрэтацыі і невыразнасці размежавання тэрміналогіі” [2, с. 130].

Невідавочнасць агульных рыс, якія былі вызначаны ў існуючых тэорыях культурнай глабалізацыі, таксама абгрунтоўвае ў сваіх працах расійскі палітолаг П.І. Касаткін і, разам з тым, рэкамендуе разглядаць “асноўныя тэорыі культурнай глабалізацыі (менавіта культурнай, а не глабалізацыі ў цэлым) як неабходную ўмову для разумення тэндэнцый у працэсе фарміравання сусветнай сацыякультурнай, навуковай і адукацыйнай прасторы” [3, с. 41].

Далей неабходным уяўляецца разгляд існуючых падыходаў да вывучэння глабалізацыі прасторы сучаснай культуры, а таксама да вызначэння тэндэнцый яе развіцця. Сярод тэорый культурнай глабалізацыі аптымістычнага накірунку варта вылучыць тэорыю, распрацаваную прафесарам сацыялогіі М. Уотэрсам, які арыентаваўся ў сваіх навуковых пошуках на постмадэрнісцкую тэарэтычную спадчыну ў цэлым і на тэорыю сімулякраў Ж. Бадрыяра ў прыватнасці [4].

У сваёй тэорыі М. Уотэрс выказвае здагадку, згодна з якой менавіта культура паўстае сёння ў якасці найбольш схільнай да глабалізацыі сферы. Таксама вучоны адзначае, што “культура – гэта прастора вобразаў і сімвалаў, якія найбольш лёгка распаўсюджваюцца без прывязкі да канкрэтнай тэрыторыі, у адрозненне ад эканомікі, палітыкі і гэтак далей” [5, с. 27].

Згодна з іншым падыходам, культурная глабалізацыя ў наш час не проста магчымая, але нават неабходная. На думку яго прыхільнікаў, сярод якіх назавём імёны Д. Хела, Д. Гольдבלата, Э. Макгру і Дж. Ператона, працэс па фарміраванні інтэграванай прасторы

сучаснай культуры мае бяспрэчныя перавагі, у прыватнасці “вялікія магчымасці пранікнення элементаў культуры праз межы; рост інтэнсіўнасці, аб'ёму і хуткасці культурнага абмену і камунікацый усіх відаў; ... зрух у геаграфіі глабальнага культурнага ўзаемадзеяння” [6, с. 402–403].

Зразумела, што з такіх пазіцый культурная глабалізацыя сапраўды паўстае рэальным, заканамерным і важным этапам у развіцці сусветнай супольнасці. З улікам гэтай думкі і разгледжаных вышэй тэорый адзначым, што далейшае развіццё сусветнай культуры павінна прадугледжваць узаемнае ўзбагачэнне нацыянальных культур і фарміраванне сістэмы агульначалавечых каштоўнасцей. Аднак сур'ёзнай перашкодай на шляху да стварэння падобнай сістэмы можа стаць той кірунак развіцця, пры якім у якасці найбольш прагрэсіўнай і, як вынік, дамінантнай разглядаецца выключна заходняя культура.

У сваю чаргу тэорыям, у рамках якіх культурная глабалізацыя вызначана як непазбежны працэс, супрацьстаяць навуковыя пазіцыі, якія ў той ці іншай ступені вызначаюць немагчымасць фарміравання глабальнай прасторы сучаснай культуры.

На думку амерыканскага сацыёлага і палітолага С. Хантынгтана – заснавальніка і апалагета дадзенага тэарэтычнага кірунку, свет, што складаецца з незалежных цывілізацый, якія бытуюць аўтаномна, апрыйёры існуе і развіваецца выключна праз бесперапынныя сутыкненні. З гэтай прычыны больш рэальным вынікам культурнай глабалізацыі ўяўляецца не інтэграцыя сусветнай супольнасці і фарміраванне агульнасусветнай культуры, а, наадварот павелічэнне колькасці канфліктаў і культурных адрозненняў, якія найбольш выразна праяўляюцца на фоне развіцця і дамінавання атлантычнай (англа-амерыканскай) цывілізацыі [7].

Важна адзначыць, што С. Хантынгтан усё ж не адмаўляе факт фарміравання глабальнай культуры ў будучыні, аднак сёння, на думку вучонага, першачарговай увагі заслугоўваюць такія “рэакцыі” на культурную глабалізацыю, як гібрыдызацыя, субглабалізацыя і альтэрнатыўная глабалізацыя. Па меркаванні даследчыка, яны ўзнікаюць у сілу таго, што “суадносіны сіл паміж цывілізацыямі ў цяперашні час мяняюцца: ... незаходнія цывілізацыі ў цэлым зноўку сцвярджаюць каштоўнасці сваіх культур” [7, с. 52].

Як вынік, С. Хантынгтан робіць заяву аб тым, што фарміраванне глабальнай культуры як агульнасусветнай на дадзены момант

не ўяўляецца магчымым, паколькі “мы перажываем канец прагрэсіўнай эры, якая была ахоплена заходнімі ідэалогіямі, і ўступаем у новую эру, у якой мноства розных культур адна з адной сусіснуюць, узаемадзейнічаюць і канкуруюць” [7, с. 143].

Падобныя ідэі агучваюцца ў яшчэ адной уплывовай тэорыі, прадстаўленай у свой час брытанскім сацыёлагам і філосафам Э.Д. Смітам: услед за С. Хантынгтанам ён адштурхоўваўся ад класічнага вызначэння культуры і сцвярджаў, што разважаць аб узнікненні глабальнай культурнай прасторы бессэнсоўна – як у бліжэйшай, так і ў аддаленай перспектыве. Разам з тым, на думку вучонага, нават сам тэрмін “глабальная культура” з’яўляецца штучна створаным толькі для таго, каб апісаць немагчымы вынік глабалізацыі і ўкласці ў яго выключна ідэалагічны сэнс [8; 9].

Таксама Э.Д. Сміт вызначае “тэхнічную” сутнасць у якасці той грані глабальнай культуры, якая патрабуе асаблівай увагі даследчыкаў з прычыны паралельнага фарміравання інфармацыйнага грамадства. У прыватнасці, вучоны робіць акцэнт на тым, што “квінтэсенцыяй глабальнай культуры з’яўляюцца камунікацыйнасць, спантаннасць, безментальнасць, няўважлівасць у прасторы і пазагістарычнасць – гэта значыць, па сутнасці, яна ўяўляе сабой меланж розных кампанентаў, узятых “адусюль” і з “ніадкуль”, рухомы сучаснымі масавымі камунікацыямі” [8, с. 176].

Варта адзначыць, што ў кантэксце такой дэфініцыі зместу гэтага феномену, на думку М. Эпштэйна, “глабальная культура ідэнтычная транскультуры як сімвалічнай сферы “рассейвання значэнняў” і “бесперапыннаму культурнаму асяроддзю”” [10, с. 112]. У такім разуменні сродкі масавай камунікацыі, што выступаюць у якасці кампанента сучаснай культуры, аказваюць непасрэдны ўплыў на яе функцыянальную значнасць.

У пацвярджэнне сказанаму агучым пазіцыю А.Ф. Зотава, паводле якой “з аднаго боку, яны сціраюць культурныя адрозненні паміж мовамі і культурамі і ствараюць глабальную культуру, заснаваную на здабытку мультымедыя. З іншага боку, з пазіцыі віртуальнасці, яны ствараюць ўзаемадзеянні моў і культур, якія ўзнікаюць спантанна” [11, с. 225].

Такое разуменне сучасных культурных працэсаў дае навукоўцам дастатковыя падставы для занепакоенасці адносна таго, што глабалізацыя культуры ў сваім змесце з’яўляецца адным з этапаў заходняга варыянта мадэрнізацыі сусветнай супольнасці. На думку П.І. Касаткіна, падобная сітуацыя прыводзіць

да таго, што “пад культурай пачынаюць разумець толькі заходнюю культуру (у шэрагу выпадкаў – масавую), у той час як традыцыйныя нацыянальныя культуры паўстаюць як архаічныя і рудыментарныя” [3, с. 42].

Спецыфіка фарміравання сучаснай культурнай прасторы. Заўважым, прастора сучаснай культуры ўбірае ў сябе некаторыя заходнія элементы, але фарміруецца не толькі з іх. Як адзначае сацыёлаг Р. Робертсан, “у пэўнай ступені глабалізацыйныя працэсы могуць і павінны прымаць форму, якая адлюстроўвае мясцовыя асаблівасці, звычаі, традыцыі” [12, с. 144].

Аднак, як сцвярджае сацыёлаг і культуролог К. Шахін, “некаторыя прымаюць глабальную культуру, якая зараджаецца, іншыя – яе адрываюць, трэція – імкнуцца да суснавання з яе элементамі. Важна адзначыць, што нават прыняцце элементаў дадзенай культуры не з’яўляецца татальным, абмяжоўваецца пэўнымі сферамі жыццядзейнасці, часцей за ўсё не закранае глыбінныя пласты традыцыйных культур” [13, с. 697].

Таму не дзіўна, што сёння афармляюцца альтэрнатыўныя глабальныя культурныя рухі, якія ўзнікаюць далёка за межамі Захаду, але пры гэтым аказваюць усё больш адчувальны ўплыў на яго культуру і каштоўнасцю сістэму. У прыватнасці, на сучасным этапе, адначасова з узнікненнем глабальнай культуры, назіраецца фарміраванне “істэрнізацыі” – уздзеяння элементаў усходняй культуры на культуру Захаду (паводле К. Кэмпбэла) [14].

На наш погляд, усходнія культуры валодаюць шматлікімі каштоўнасцямі, практыкамі і іншымі элементамі, якія могуць быць запазычаныя культурай Захаду: стабільнасцю паўсядзённых практык, устойлівасцю традыцый і звычаяў, строгімі рэгулятывамі паводзін і ўзаемадзеянняў, калектывізмам як альтэрнатывай звыкламу індывідуалізму.

У рэчышчы ўзаемнага ўплыву культур Усходу і Захаду адна на адну знаходзіць сваё выражэнне адна з самых супярэчлівых тэндэнцый глабалізацыі прасторы сучаснай культуры. Звяртаючыся да прац К. Шахіна, можна пагадзіцца з тым, што “ў працэсе глабалізацыі развіцця грамадства ўзбагачаюцца ў розных сферах жыццядзейнасці ..., але, з іншага боку, яны нярэдка губляюць элементы сваёй нацыянальнай культуры, сваю ўнікальнасць, пачуццё незалежнасці і самастойнасці” [15, с. 14].

У якасці рухаючай сілы ў развіцці дадзенай негатыўнай тэндэнцыі, на думку вучонага, выступае “вялікая колькасць фактараў, якія часта вызначаюць паводзіны чалавека і яго сутнасць у сучасным свеце, але пры гэтым

не падмацоўваюцца элементамі нацыянальнай культуры” [13, с. 697]. З гэтага вынікае, што сярод іншых важных тэндэнцый развіцця прасторы сучаснай культуры ўвагі вучоных і далейшай комплекснай распрацоўкі заслугоўвае праблема негатыўных наступстваў культурнай глабалізацыі, у прыватнасці – узнікненне крызісу нацыянальнай ідэнтычнасці.

Заклучэнне. Такім чынам, на сучасным этапе адбываецца шматвектарны працэс глабалізацыі культуры, які знаходзіць сваё адлюстраванне ў тым ліку ў фарміраванні агульнасусветнай прасторы сучаснай культуры. Магчымасць пабудовы такой прасторы грунтуецца на аптымістычных поглядах даследчыкаў культурнай глабалізацыі, якая, на іх думку, уяўляе сабой заканамерны і добраахвотны працэс інтэграцыі сусветнай супольнасці праз зацвярджэнне і прыняцце ўніверсальнай сістэмы агульначалавечых каштоўнасцей.

Падобная сітуацыя вызначае найбольш сур’язную тэндэнцыю: несумненна, глабалізацыя можа аказваць станоўчы ўплыў на развіццё культур праз іх узаемае ўзбагачэнне, але ў той жа час бескантрольнае запазычанне іншакультурных элементаў можа паслужыць асноўнай прычынай узнікнення крызісу нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці ў грамадстве, якое прымае дадзеныя элементы.

Адным з магчымых варыянтаў рашэння акрэсленай вышэй праблемы выяўляе сябе зацвярджэнне ідэі культурнай разнастайнасці. Рэалізацыя гэтай ідэі прадугледжвае магчымасць выбару, пры якім кожнае грамадства мае права вызначыць найбольш зручныя шляхі свайго сацыякультурнага развіцця і самастойна рэгуляваць гэты працэс, у тым ліку

праз трансляцыю ўласных культурных элементаў у сусветную прастору, а таксама запазычанні іншакультурных элементаў з наступнай іх адаптацыяй пад актуальныя ўмовы быцця.

ЛІТАРАТУРА

1. Южанин, М.А. Этнокультурное развитие и межкультурные отношения в социальном контексте глобализации / М.А. Южанин // Социология власти. – 2011. – № 2. – С. 65–74.
2. Одегова, О.В. Глобальная культура: миф или реальность? / О.В. Одегова // Язык и культура: сб. ст. XXVII Междунар. науч. конф., Томск, 26–28 окт. 2016 г. / Томск. гос. ун-т; отв. ред. С.К. Гураль. – Томск: НИ ТГУ, 2017. – С. 130–135.
3. Касаткин, П.И. Глобализация культуры: проблемы и перспективы / П.И. Касаткин // Власть. – 2017. – № 8. – С. 40–48.
4. Бодрийяр, Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр; пер. с фр. А.А. Качалов. – М.: Постум, 2017. – 320 с.
5. Waters, M. Globalization / M. Waters. – London: Routledge, 1996. – 185 p.
6. Хелл, Д. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Д. Хелл, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Дж. Перратон; пер. с англ. В.В. Сапова [и др.]. – М.: Праксис, 2004. – 576 с.
7. Хантингтон, С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева. – М.: АСТ, 2016. – 640 с.
8. Smith, A.D. Towards a Global Culture? / A.D. Smith // Theory, Culture & Society. – 1990. – Vol. 7, № 2/3. – P. 171–191.
9. Smith, A. Is There A Global Culture? / A. Smith // Intermedia. – 1992. – Vol. 20, № 4–5. – P. 11–12.
10. Эпштейн, М. От многокультурия к транскультуре / М. Эпштейн // Глобалистика. Вестник РФО. – 2003. – № 3. – С. 110–114.
11. Зотов, А.Ф. Глобальная культура / А.Ф. Зотов // Глобалистика. Энциклопедия / гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков; Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М.: Радуга, 2003. – С. 224–226.
12. Robertson, R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – New York: SAGE Publications Ltd, 1992. – 224 p.
13. Шахин, К. Динамика глобализации в сфере культуры / К. Шахин // Политика и общество. – 2015. – № 6. – С. 696–701.
14. Campbell, C. The Easternization of the West: a thematic account of cultural change in the modern era / C. Campbell. – London: Paradigm Publishers, 2007. – 438 p.
15. Шахин, К. Глобализация и тенденции развития культуры в Турецкой Республике: социологический анализ: автореф. ... канд. социол. наук: 22.00.06 / К. Шахин. – СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 2016. – 18 с.

Паступіў у рэдакцыю 29.05.2024